

تحلیل آماری تلمیح دوره متوسطه و شهرستانها

چکیده

با توجه به بررسی‌های انجام شده در کتاب‌های ادبیات فارسی دوره‌ی یادشده، ۱۷۶ تلمیح وجود دارد که می‌توان آن‌ها را به دو دسته تقسیم کرد: ۱- تلمیح به آیات و احادیث، که شامل ۱۱۲ مورد است ۲- تلمیح به داستان‌های دینی و اساطیری، که شامل ۶۴ مورد است. آمار تلمیحات دوره‌ی مذکور در نمودار زیر نشان داده شده است:

این مقاله برگزیده‌ای از طرح تحقیقاتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سوادکوه با عنوان فرهنگ تلمیحات ویژه‌ی دوره‌ی دبیرستان و پیش‌دانشگاهی است که با هدف تبیین تأثیر آیات و احادیث و روایات و داستان‌های دینی و اساطیری در کتاب‌های ادبیات فارسی دوره‌ی یادشده به‌روش بررسی درس‌به‌درس و به‌صورت دو فهرست درس‌به‌درس و الفبایی (حرف‌اول بیت یا جمله) تهیه و تدوین شده است و می‌تواند مرجعی برای دانش‌آموزان و دبیران ارجمند باشد.

کتاب	تعداد تلمیحات	درصد	تعداد و درصد آیات و احادیث	تعداد و درصد داستان‌ها
ادبیات فارسی ۱	۱۴	۷/۹۵	۱۲ ۶/۱۸٪	۲ ۱/۱۳٪
ادبیات فارسی ۲	۶۰	۳۴/۰۹	۳۷ ۲۱/۰۲٪	۲۳ ۱۳/۰۶٪
ادبیات فارسی ۳ علوم انسانی	۳۵	۱۹/۸۸	۲۳ ۱۳/۶۲٪	۱۲ ۶/۱۸٪
ادبیات فارسی ۳ علوم تجربی-ریاضی	۲۲	۱۲/۵۷	۱۴ ۷/۹۵٪	۸ ۴/۵۴٪
زبان و ادبیات فارسی ۲۰۱ پیش دانشگاهی	۱۷	۹/۶۵	۱۱ ۶/۲۵٪	۶ ۳/۴۰٪
ادبیات فارسی ۲ پیش‌دانشگاهی علوم انسانی	۲۸	۱۵/۹۰	۱۴ ۷/۹۵٪	۱۴ ۷/۹۵٪

کلیدواژه‌ها

کلید واژه‌ها: تلمیح، کتاب‌های زبان و ادبیات فارسی متوسطه، آیات و احادیث، داستان‌ها، اساطیر

نگار رشید
عظمی هیبت علمی، دانشگاه آزاد اسلامی
واحد سوادکوه (مجموعه طرح پژوهشی)

محمد آقاچاقچور
سرگروه دبیران زبان و ادبیات فارسی شهرستان محمودآباد
و مدرس دانشگاه‌های نیمه‌توین غیرانتفاعی
و علمی-کاربردی شهرستان محمودآباد

- پنجاه‌دو مورد از تلمیحات یعنی حدود ۳۰٪ در ارتباط با صفات خدا و ارتباط خدا با بندگانش است.
- بخشی از این تلمیحات به داستان پیامبران مربوط است، از جمله در خصوص

از مجموع ۱۷۶ تلمیح موجود در کتاب‌های ادبیات فارسی دوره‌ی دبیرستان و پیش‌دانشگاهی و آمار ارائه شده، بیش‌ترین تلمیح در سال دوم دبیرستان مشاهده می‌شود و از نظر محتوا، بیش‌ترین بخش تلمیح به خداوند متعال و صفات او مربوط می‌شود

پیامبر اکرم(ص)، که شامل معراج، شق‌القدر، ماجرای پیامبری، عظمت پیامبر، به نرمی سخن گفتن پیامبر و... است.

بلند آسمان پیش پایت خجل

تو مخلوق و آدم هنوز آب و گل ادبیات فارسی(۳): ۴

● بخش عمده‌ای از این تلمیحات به ماجراهایی از زندگی حضرت علی(ع) اشاره دارد، از جمله دادن انگشتری به اعرابی، سفارش به فرزند برای مدارا کردن در قصاص ابن‌ملجم، فتح قلعه‌ی خیبر، گریستن در چاه و راز دل گفتن با آن:

به جز از علی که گوید به پسر که قاتل من

چو اسیر توست اکنون به اسیر کن مدارا

چو به دوست عهد بندد زمین پاک‌بازان

چو علی که می‌تواند که به سر برد وفا را ادبیات فارسی(۲): ۲

چاه از آن زمان که تو در آن گریستی جوشان است.

ادبیات فارسی(۲): ۱۳۹

● و نیز داستان دیگر ائمه‌ی دین از جمله حضرت ابراهیم(ع) و گلستان، حضرت صالح(ع) و ناقه، حضرت موسی(ع) و طور سینا، حضرت موسی(ع) و گذر از رود نیل، حضرت نوح(ع) و کشتی او، حضرت عیسی(ع) و مائده‌ی آسمانی، حضرت خضر، حضرت سلیمان(ع) و انگشتری و ظهور حضرت مهدی(ع):

شب تار است و ره وادی ایمن در پیش

آتش طور کجا موعده دیدار کجاست

ادبیات فارسی(۲) پیش‌دانشگاهی انسانی: ۴۲

● داستان‌های اساطیری هم‌چون جمشید، هفت‌خان(خوان) رستم، اسکندر، آب‌حیات، سهراب و سیاوش نیز از جمله تلمیحاتی است که در کتاب‌های مورد نظر به آن اشاره کرده است.

آیین‌های سکندر جام می‌است بنگر

تا بر تو عرضه دارد احوال ملک دارا ادبیات فارسی(۲): ۹۸

● در مذمت دنیا نیز مواردی ذکر شده است، از جمله تشبیه دنیا به مردار و زندان مومن:

در این فاصله‌ی کم که خورشید یک بار این لاشه‌ی خاکی را روشن کرده بود، آنان چه فاصله‌ی عمیقی را طی کرده بودند.

زبان و ادبیات فارسی او ۲ پیش‌دانشگاهی: ۶۱

دلا تا کی در این زندان فریب این و آن بینی

یکی زین چاه ظلمانی برون شو تا جهان بینی ادبیات فارسی(۲): ۱۰۱

از مجموع تلمیحات یاد شده، ۲۳ مورد در آثار شاعران و نویسندگان معاصر دیده شد، که ۲۳ مورد به آیه و حدیث و ۱۹

مورد به داستان مربوط می‌شد.

● تلمیحات اندکی نیز وجود دارد که به شاعران خارجی مربوط می‌شود، از جمله گوته، ابراهیم صفا، تاگور، آندره ژید، اقبال و ...

ناتانائیل، ای کاش عظمت در نگاه تو باشد نه در چیزی که به

آن می‌نگری (آندره ژید). ادبیات فارسی(۲): ۹۳

خدا آن ملتی را سروری داد

که تقدیرش به دست خویش بنوشت (اقبال لاهوری)

ادبیات فارسی(۱): ۱۶۹

آهنگ شرق دل‌پذیر کن تا در آن‌جا نسیم روحانیت بر تو وزد

و در بزم عشق و می و آواز، آب خضر جوانت کند (گوته).

زبان و ادبیات فارسی او ۲ پیش‌دانشگاهی: ۱۷۳

نتیجه‌گیری

با توجه به تأثیرگذاری تلمیح در مخاطبان، هر یک از شاعران سنتی‌سرا و شاعران و نویسندگان معاصر و نیز شاعران کشورهای دیگر در آثار خود از تلمیح بهره گرفته‌اند تا بر تأثیر شعر و نثر خود بیفزایند.

از مجموع ۱۷۶ تلمیح موجود در کتاب‌های ادبیات فارسی دوره‌ی دبیرستان و پیش‌دانشگاهی و آمار ارائه شده، بیش‌ترین تلمیح در سال دوم دبیرستان مشاهده می‌شود و از نظر محتوا، بیش‌ترین بخش تلمیح به خداوند متعال و صفات او مربوط می‌شود.

تلمیحات مربوط به پیامبر و سایر امامان و نکات اساطیری و تاریخی نیز هر کدام در کتب مذکور سهم عمده‌ای را به خود اختصاص داده‌اند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تالیف از منابع و تأخذ

۱. ادبیات فارسی(۱) سال اول دبیرستان، گروه مؤلفان، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چ ۸، ۱۳۸۳ • ۲. ادبیات فارسی(۲) سال دوم دبیرستان، گروه مؤلفان، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چ ۵، ۱۳۸۱ • ۳. ادبیات فارسی(۳) رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی، گروه مؤلفان، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چ ۴، ۱۳۸۱ • ۴. ادبیات فارسی(۲) (متون نظم و نثر) دوره‌ی پیش‌دانشگاهی فارسی(۳) به استثنای رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی (علوم تجربی - ریاضی)، گروه مؤلفان، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چ ۴، ۱۳۸۱ • ۵. ادبیات فارسی(۲) (متون نظم و نثر) دوره‌ی پیش‌دانشگاهی - رشته‌ی علوم انسانی، گروه مؤلفان، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چ ۳، ۱۳۷۶ • ۶. زبان و ادبیات فارسی او ۲ (عمومی) دوره‌ی پیش‌دانشگاهی درس مشترک کلیه‌ی رشته‌ها، گروه مؤلفان، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چ ۹، ۱۳۸۲ • ۷. واژه‌نامه‌ی هنر شاعری، میمنت میرصادقی، کتاب مهناز، چ ۲، ۱۳۷۶ •